

Hamza Gábor

Mikó Imre (1805–1876), az MTA tiszteleti és igazgatósági tagja, „Erdély Széchenyije”

**Imre Mikó (1805-1876), Honorary Member
and Member of Directorate
of the Hungarian Academy of Sciences,
„Széchenyi of Transylvania”**

Összefoglalás

Az uralkodó 1848 novemberében Mikót nevezte ki az erdélyi gubernium élére. 1860 végén az uralkodó őt nevezte ki főkormányzónak. 1867-ben Andrássy Gyula kormányában a közmunka- és közlekedésügyi tárca minisztere lett. Mikó Imre tudományos és politikai munkájával az egész magyarság közművelődését szolgálta.

Kulcsszavak: Andrássy Gyula, Erdélyi Múzeum Egyesület, gubernium, Magyar Történelmi Társulat, Októberi Diploma

Summary

Imre Mikó was appointed by the emperor in November 1848 head of the gubernium of Transylvania. At the end of 1860 he was appointed again governor general of Transylvania. In 1867 he became minister of public work and transport in the government of Gyula Andrássy. Imre Mikó served by his scientific and political activity the cause of the scientific and cultural life of the Hungarian nation.

PROF. DR. HAMZA GÁBOR, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar (gabor.hamza@ajk.elte.hu).

Keywords: Gyula Andrássy, Erdélyi Múzeum Egyesület (Historical Association of Transylvania), gubernium, Magyar Történelmi Társulat (Hungarian Historical Society), Oktoberdiplom

Gróf hídvégi Mikó Imre, jogász, művelődés- és gazdaságpolitikus, történész 1805. szeptember 4-én született Zabolán (a későbbi Háromszék vármegye). 1876. szeptember 16-án hunyt el Kolozsváron. Édesapja gróf Mikó György háromszéki főkirálybíró, édesanyja gróf Mikes Borbála volt.

Mikó Imrét 160 évvel ezelőtt, 1858. augusztus 15-én választotta tiszteletbeli tagjává a Magyar Tudományos Akadémia. Hét évvel később, 1865. január 26-án az MTA Mikó Imrét igazgatósági tagjává is megválasztotta. Az *Erdély különválása Magyarországtól* címen 1859. november 1-jén tartott akadémiai székfoglalóját egy nagyobb terjedelmű, történeti, sok vonatkozásban azonban jogi, elsősorban közjogi kérdéseket is érintő munka egyik részének, fejezetének szánta. A székfoglaló nyomtatásban is megjelent (Mikó, 1860). Mikó Imre 1860-ban 4000 forintos adománnyal járult hozzá a Magyar Tudományos Akadémia törzstőkéjének felemeléséhez. A közművelődés és közélet területén az ország gazdasági, kulturális és tudományos felemelkedése érdekében évtizeden át fáradhatatlanul munkálkodó Mikó Imrét joggal nevezték „Erdély Széchenyijének”.

Mikó Imre akadémia, tudós társaság („learned society”) alapításával összefüggő életműjének bemutatása kapcsán fontos utalnunk arra, hogy egy erdélyi tudós társaság létrehozásának gondolata már évtizedekkel korábban Bod Péternél, majd tőle függetlenül Batthyány Ignác erdélyi római katolikus püspöknél is felmerült. Az 1817-ben elhunyt Aranka György által alapított Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság megszűnése után, 1819-ben Döbrentei Gábor, akit a Magyar Tudós Társaság akadémiai titoknokká (titkárrá) választott 1831-ben, egy erdélyi tudós társaság létrehozását javasolta. Egy évtizeddel később, 1829-ben Bölöni Farkas Sándor, akit 1834-ben a Magyar Tudós Társaság (1840-től Magyar Tudományos Akadémia) levelező tagjának választott, kezdeményezte egy erdélyi nemzeti múzeum alapítását, kidolgozva annak tervezetét is. Az 1841–1843. évi erdélyi országgyűlés napirendjére tűzte az erdélyi nemzeti múzeum megalapítását is. Mikó Imre részt vett az 1841–1843. évi országgyűlésen az előkészítő munkában. Mikó bizottságot hozott létre, amely kidolgozta és elfogadta az egyesület szabályzatát. Május 26-án kihallgatáson ismertette az uralkodóval a múzeum felállítására vonatkozó kérést. Az engedélyezésre azonban csak két év múlva, 1859 szeptemberében került sor. A hivatalos jóváhagyás után az egyesület közgyűlésének alakuló ülésére 1859 november végén került sor Kolozsváron. A részt vevő tagok nagy többséggel Mikó Imrét választották meg az Erdélyi Múzeum Egyesület elnökévé. Mikó Imre a következő évben alapította meg és indította útjára az egyesület folyóiratát, az *Erdélyi Múzeumot*. Mikó Imre egészen haláláig az Erdélyi Múzeum Egyesület szellemi irányítója maradt.

Mikó Imre 1813-ban kezdte meg tanulmányait a nagyenyedi református kollégiumban. Széles körű jogi ismereteit is ebben a kollégiumban szerezte. A kollégium felsőbb évfolyamain ugyanis a természettudományok mellett köz- és magánjogot (ius publi-

cum és ius privatum) és államtörténetet is oktattak. Mikó Imrére a kollégium tanárai közül különösen az Immanuel Kant tanait hirdető, filozófia- és államismeret-tanára, Köteles Sámuel (1770–1831), a Magyar Tudós Társaság – 1840 óta Magyar Tudományos Akadémia – rendes tagja volt hatással. 1824-ben „társai felett kitűnő” minősítéssel fejezte be nagyenyedi tanulmányait. Még ebben az évben Marosvásárhelyre, a királyi ítélőtáblához került joggyakornoknak, korabeli kifejezéssel, jurátusnak. Marosvásárhelyen 1825-ben a jog- és törvénytudományokból kitűnő vizsgaeredményrel szerezte meg az oklevelét.

Politikai pályáját az erdélyi főkormányiszék, gubernium tisztviselőjeként kezdte 1826-ban. 1831-ben tiszteletbeli fogalmazónak, 1834-ben pedig tiszteletbeli titkárnak nevezték ki. 1835-ben a Bécsben működő Erdély Udvari Kancelláriára nevezték ki, ugyancsak tiszteletbeli titkári titulussal. 1837-ben visszatért Kolozsvárra. Az erdélyi országgyűlésen tartott választás eredményeként főkormányiszéki tanácsos lett. Ebben a hivatali minőségben közigazgatási ügyek tartoztak a hatáskörébe. Az 1846–1847-es erdélyi országgyűlés felterjesztésére az uralkodó 1847. október 12-én erdélyi kincstárnokká nevezte ki. A kincstárnoki kinevezéssel együtt belső titkos tanácsosi címet is kapott. Mikó Imrének a fentiek alapján módja volt a ius et praxisszal több szinten is megismerni, ami segítette a politikai, közéleti pályán való előrehaladását.

Hivatali munkája mellett 1838-ban a nagyenyedi főiskola gondnokává, 1840-ben az erdélyi református egyházkerület egyik státuskurátorává (főgondnokává) választották. Az 1841–1843. évi országgyűlés rábízta a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatói teendőinek ellátását is.

Mikó Imre az erdélyi liberális reformnemzedék egyik vezéralakjává vált. 1848-ban Erdély ügyvivő, majd rövid ideig tényleges főkormányzója volt. Elnökölt az agyagfalvi székely nemzeti gyűlésen. A forradalom és szabadságharc idején a törvényesség és a mérsékelt ütemű haladás híveként arra törekedett, hogy a közrendet biztosítsa, és elkerülje az összetűzéseket a magyarok és a többi erdélyi nemzetiség között. Teleki József kormányzó 1848 júliusától a pesti országgyűlésen való tartózkodása alatt, ideiglenes elnökként, Mikó vezette az erdélyi guberniumot. Az uralkodó november 14-én Mikót nevezte ki az erdélyi gubernium élére.

1848. december 2-án az erdélyi főkormányiszék báró Kemény Ferenc indítványára sérelmi feliratot intézett az uralkodóhoz, melyben egyfelől a hazát fenyegető veszélyre és annak okaira figyelmeztette, másfelől a válságos helyzet orvoslását kérte tőle. A memorandum személyes átadásával Mikó Imrét bízták meg, aki fel is kereste a folyamodvánnyal az Olmützben tartózkodó császári udvart. Megbízásának teljesítését követően Bécsben házi őrizetbe került. 1848. december 22-én – alig egy hónapig tartó hivatalviselés után – leváltották a gubernium éléről is. Az erdélyi főkormányiszék felelősségre vonta az 1848-as eseményekben vállalt szerepéért. A vizsgálat éveken át tartott, birtokainak lefoglalására is sor került. Végül hivatalosan nem fogták perbe, jószágait visszakapta, és kincstárnoki tisztségére tekintettel nyugdíjban részesült.

1860 végén, amikor az *Októberi diploma* (Oktoberdiplom) 1860. október 20-án történt kibocsátását követően az erdélyi főkormányiszéket, guberniumot visszaállították, az uralkodó Mikó Imrét nevezte ki főkormányzóknak. Az uralkodó az 1861. évi erdélyi

országgyűlés összehívása során Kolozsvár helyett Nagyszebent jelölte ki az országgyűlés helyszínéül. Mikó leiratban protestált a rendelet ellen. Solutiu fogarasi érsek és metropolita emiatt egyenesen lázadónak nevezte Mikó Imrét az uralkodóhoz küldött memorandumában. Mikó a személyét ért támadások miatt 1861. november 21-én lemondott tisztségéről.

Mikó Imre megjelent a Kolozsvárra összehívott, 1865. évi utolsó erdélyi országgyűlésen, amelyet a Magyarország és Erdély egyesítéséről alkotott 1848. évi I. törvény-cikk újratárgyalására hívtak össze. Ugyanebben az évben választották meg Kolozsvár képviselőjének a pesti országgyűlésbe. Megbízólevelét csak később, 1866 márciusában mutatta be, s ekkor foglalta el parlamenti helyét is. 1867. február 20-án Andrássy Gyula kormányában a közmunka- és közlekedésügyi tárca minisztere lett. Közmunka- és közlekedésügyi miniszter 1870-ig volt. Mikó Imre tárcavezetői törekvéseiben Erdély gazdasági felemelkedésének elősegítése, közlekedési infrastruktúrájának fejlesztése komoly szerepet játszott. Nevéhez fűződik a Magyarországot Erdéllyel összekötő vasúti pálya kiépítése, valamint az állami vasúttársaság, a mai Magyar Államvasutak jogelődjének megalapítása.

A politika élvonalából a háttérbe húzódott, 1872-ben már a képviselő-választáson sem indult. Visszavonulása után, 1873-ban érdemei elismeréseként az uralkodó a Lipót-rend nagykeresztjét adományozta Mikó Imrének. Emellett főpohárnokmesterré nevezték ki, miáltal zászlósúr és a főrendiház tagja lett.

Mikó Imre az 1860-as évekig kizárólag Erdély gazdasági és művelődési felemelkedésének szentelte életét. Komoly részt vállalt az Erdélyi Gazdasági Egyesület 1854-ben való megalapításában. Szorgalmazója volt a Kolozsvári Tudományegyetem létesítésének is. Az Erdélyi Múzeum Egyesület kolozsvári gyűjteményei az egyetem helyének kiválasztásában is fontos szerepet játszottak. Mikó Imre javaslatára az Egyesület a gyűjteményeket átengedte az egyetemnek, fenntartva azokon az Egyesület tulajdonjogát. Mikó olyan együttműködést képzelt el az Egyesület és az egyetem között, amelyben mindkét fél megőrzi önállóságát. Említést érdemel, hogy 1872. október 19-én Mikó Imre eskette fel miniszteri biztosként az egyetemre kinevezett első tanárokat.

1867-től egészen haláláig Mikó Imre volt a Magyar Történelmi Társulat első elnöke.

Élete utolsó éveiben a politikával kevesebbet foglalkozott, idejét inkább a református egyház ügyeinek szentelte. 1875 márciusában még elnökként ő vezette le a Deák-párt és a Balközép Párt egyesülését kimondó ülést. 1875 végétől azonban betegsége miatt teljesen elzárkózott a közéleti feladatvállalástól. 1876. július 15-én bekövetkezett halálát követően a magyar országgyűlés 1876. szeptember 30-i ülésén Mikó Imre emlékét jegyzőkönyvben rögzítette.

Mikó Imre rendkívül aktív tevékenységét elsősorban társadalmi téren fejtette ki. 1856-ban megalapította és 1859-ig szerkesztette a *Kolozsvári Közlöny* című politikai hetilapot. Részt vett az erdélyi román (ASTRA) és szász (Verein für siebenbürgische Landeskunde) művelődési egyesületek munkájában. Bár közművelődési, tudomány-szervezői és mecénási tevékenysége elsősorban Erdély kulturális felemelkedésére irányult, szervezőmunkájával és jelentős anyagi áldozatvállalásával az egész magyarság közművelődését szolgálta.

Mikó már 1848 előtt történelmi tanulmányokat írt. Saját kezével másolta a könyvtárakban s levéltárakban őrzött fontosabb kéziratokat. 1853 és 1855 között intenzíven kezdett foglalkozni Erdély múltjával. Szerkesztésében, három kötetben jelent meg az *Erdélyi történelmi adatok (1855–1858)* című forrásgyűjtemény. A negyedik kötetből a szerkesztést Szabó Károlynak adta át. Életrajzaival azoknak az erdélyi tudósoknak és irodalmároknak állított emléket, akiket előtte nem vagy csak kevésbé értékelték. Az 1862-ben publikált *Bod Péter élete és munkái* című munkájában elsőként méltatta a jogtudomány (egyházjog) területén is fontos művek szerzőjének, Bod Péter (1712–1769), „Erdély nagyérdemű Kazinczyjának” (Orbán Balázs) jelentőségét, aki alapos és sokoldalú történetírói munkásságával valamennyi kortársát meghaladta, és választékos nyelven írt műveivel a magyar nyelv fejlődéséhez is hozzájárult.

Horvát Boldizsár (1822–1898) jogtudós, igazságügyi miniszter Andrássy Gyula kormányában, a Magyar Tudományos Akadémia levelező és tiszteleti tagja, tartotta Mikó Imréről, korábbi minisztartársáról a Magyar Tudományos Akadémián az emlékbeszédet, melyben az MTA tiszteleti és igazgatósági tagjának kivételes áldozatkészségét és a legnehezebb időkben (is) a közösség érdekében kifejtett alkotómunkáját hangsúlyozta.

Mikó Imre munkái: Debreczeni Márton élete. In: Debreczeni Márton: *A kióvi csata*. Pest, 1854; *Erdélyi történelmi adatok I–III*. Szerk., Kolozsvár, 1855–1858; Tájékoztató az erdélyi történetírás és adatgyűjtés körül, vonatkozólag a magyarországi hasonlírtányu törekvésekre. In: *Erdélyi történelmi adatok I*. Kolozsvár, 1855, V–XXXI. old.; Szózat az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapítása érdekében. In: *Erdélyi Múzeum*. A Kolozsvári Közlöny melléklete, 1–2. sz., 1856; *Erdély külviválása Magyarországtól*. Buda, 1860; Gróf Kemény József emlékezete. In: *A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei 1860–1863*. 10. kötet, 1876; Irányeszmék. *Budapesti Szemle*, 1860. Nyelv és irodalom: 8. sz., 257–268., Egyetértés, társadalmi egybeolvadás: 9. sz., 1–16., A magyar ifjúság: 9. sz., 257–271., Nőink hivatása: 10. sz., 1–20., A történelmi alapok megőrzése: 10. sz., 261–273., A hazán kívül lakás: 11. sz., 1–12.; Bod Péter élete és munkái. *Budapesti Szemle*, 1862. 15. kötet, 233–255., 16. kötet, 3–87.; *Magyarország vasuthálózata*. Pest, 1867; *Benkő József élete és munkái*. Ráth Mór, Pest, 1867; *Emlékirat őfelségének a magyarországi vasutakról*. Kolozsvár, 1868; *Gyűljanak meg közöttünk is új oltártűzei az ismereteknek: Mikó Imre beszédei és felhívásai*. Összeáll. Egyed Ákos, Kovács Eszter, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2008.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csikós Júlia (szerk.) (2005): *Gróf Mikó Imre, 1805–2005*. Társ Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
- Egyed Ákos (2003): Mikó Imre gróf és az 1848-as forradalom. *Korunk*, 14. évf., 12. sz., 51–59.
- Egyed Ákos (2005a): Hídvégi gróf Mikó Imre – Erdély Széchenyije, az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapítója (1805–1876). *Magyar Tudomány*, 166. évf., 12. sz., 1570–1577.
- Egyed Ákos (2005b): Gróf Mikó Imre – a Magyar Történelmi Társulat élén. In: Angi János – ifj. Barta János (szerk.): *Emlékkönyv Orosz István 70. születésnapjára*. Multiplex Media – Debrecen University Press, Debrecen, 193–197.
- Egyed Ákos (2007): *Gróf Mikó Imre, Erdély Széchenyije*. Charta, Sepsiszentgyörgy.

Hamza Gábor: Mikó Imre (1805–1876), az MTA tiszteleti és igazgatósági tagja...

- Emlékkönyv* (1889). *Gróf Mikó Imre emlékszobra leleplezése alkalmára. 1889. június 10.* Erdélyi Múzeum-Egylet, Kolozsvár.
- Erdélyi Pál (1905): *Hidvegi gróf Mikó Imre emlékezete.* Stief Jenő és Társa Könyvnyomtató Int., Kolozsvár.
- Ferenczi Miklós (1942): Gróf Mikó Imre pályája. In: Erdélyi Pál (szerk.): *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egylet félévszázados ünnepére 1859–1909.* Erdélyi Múzeum-Egylet, Kolozsvár, 317–324.
- Györfi Dénes (1991): Gróf Mikó Imre és a nagyenyedi kollégium. *Helikon*, 26. évf., 78. sz.
- Horvát Boldizsár (1884): Emlékbeszéd gr. Mikó Imre igazgató és tiszteleti tag fölött. In: *A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei, 1877–1882.* 16. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, 18–36.
- Illyés Géza (1940): *Gróf Mikó Imre 1805–1876.* Kolozsvár.
- Jancsó Elemér (1940): *Gróf Mikó Imre, a művelődéspolitikus.* Gloria Könyvnyomda, Kolozsvár.
- Jancsó Elemér (1942): Erdély Széchenyije: Gr. Mikó Imre élete és munkássága. *Magyarástudomány*, 1. évf., 3. sz., 391–419.
- Kelemen Lajos (1942): Az Erdélyi Múzeum-Egylet története. In: Erdélyi Pál (szerk.): *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egylet félévszázados ünnepére 1859–1909.* Erdélyi Múzeum-Egylet, Kolozsvár, 5–79.
- Kemény Gábor (1877): Emlékbeszéd gróf Mikó Imre felett. *Századok*, 11. évf., 2. sz., 97–109.
- Mikó Imre (1860): Erdély különválása Magyarországtól. In: *A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei, 1848–1859.* Az 1859. november 1-jén elhangzott akadémiai székfoglalója, 9. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Ujvári Mária (2005): Gr. Mikó Imre-megemlékezések születésének kétszázadik évfordulóján. *Erdélyi Múzeum*, 67. évf., 3–4. sz., 191–193.